

Musicoteràpia amb alumnes d'Educació Especial

Mª José Arnau Gregorio
al081690@uji.es
María Carbonell Ruiz
al239271@uji.es
Leticia Mancheño Ferras
al239446@uji.es

I. Resum

904

De vegades, ens tanquem en la rutina i oblidem la quantitat de recursos i eines que tenim al nostre abast per a millorar la tasca educativa, fent-la més significativa per a l'alumnat. Però en aquest cas, cada idea, cada recurs, cada nova experiència ajuden als nostres alumnes a millorar les seues competències, però de quina manera?. Proposem un projecte educatiu dissenyat per Arnau, Carbonell i Mancheño (2012), per a l'assignatura de " Diseño, desarrollo e innovación del currículum"(UJI) donant resposta a aquesta qüestió.¹

Aquest projecte es va desenvolupar al col·legi públic d'Educació Especial nº1(Castelló). Per tant, hi ha un tipus d'alumnat en concret, amb necessitats educatives especials greus i permanents, derivades d'una discapacitat, com ara Paràlisi Cerebral, Síndrome de Down, Síndrome de Rett, Discapacitat Intel·lectual (moderada, greu, profunda i no especificada), Transtorn de l'Espectre Autista i TDA-H.

L'elecció d'aquesta temàtica va ser degut a l'interès de l'alumnat per la música i trobar en aquest, un mitjà per afavorir la seva formació. Per tal de dur a terme aquest projecte, vam passar un qüestionari al professorat per veure si els interessava i quina formació tenien al respecte; format per 11 ítems, 8 de caràcter tancat i 3 d'obert.

Després d'analitzar el qüestionari vam poder observar que el professorat no tenia formació ni recursos per tal de dur-lo a terme. Per tant, sense abandonar el procés d'aprenentatge per adaptar les activitats a l'evolució dels alumnes, considerem que la primera tasca seria formar als professionals e introduir què és la musicoteràpia, informació i tècniques sobre com treballar amb alumnat amb patologies, la creació de material, una posada en pràctica i una valoració respecte com anat el curs de formació.

Paraules claus: musicoteràpia, educació especial, innovació i projecte.

II. Introducció

Aquest projecte d'innovació naix d'una unitat didàctica qualsevol. Al centre es va decidir celebrar el mes de l'art. Bolumar, un conegut pintor de Castelló, va visitar el centre i això va fer que els alumnes es motivaren amb aquest projecte, i els professors també, per suposat! Cada cicle, s'havia d'encarregar d'un temps històric diferent i començant per infantil i acabant per TVA, van començar a treballar la creativitat. Però pareixia que l'art necessitava companyia i la música va començar a sonar per totes les aules. I d'ací naix el nostre projecte. Utilitzant dues hores de taller, encara per especificar, i investigant els beneficis que la música podia

¹ Volem agrair a Rosa Mateu Pérez per la seva ajuda, la motivació i la tutorització ajuda rebuda durant el procés d'investigació i la realització d'aquest article. A més, proposem unes activitats que es treballaran de forma global, afavorint al treball físic, cognitiu i emocional. L'autoconcepte, l'autoestima i l'autovaloració pot ser l'inici de la millora a nivell físic i cognitiu.

tindre sobre un alumnat amb característiques tant especials, tot va agafar forma: tenim un taller de musicoteràpia!

La musicoteràpia es pot entendre com un procés constructiu de la música i/o dels seus elements musicals (so, ritme, melodia, harmonia) en el tractament, la rehabilitació, l'educació, reeducació, manteniment i acreixement de la salut, tant física com a mental de l'ésser humà. A més, de comportar una teràpia i un canvi en la conducta.

S'ha evidenciat que la música genera en el nostre organisme ones electromagnètiques cerebrals i a través d'aquestes s'ordenen les accions/funcions que exercim. (Alvin, 1967; Poch, 1981; Federació Mundial de Musicoteràpia, 1996 i National Association for Music Therapy, 1998).

No obstant això encara es més significatiu en l'alumnat amb necessitats educatives especials. Cal dir que son molts els estudis i els autors que aboguen plenament per la musicoteràpia en l'alumnat amb necessitats educatives especials. No obstant, volem ressaltar a Edgar Willems (1984) que propugnava en el seu llibre: "*Bases psicològiques de la educació musical*" els beneficis terapèutics que ofereix la música associada a l'educació. Aquests beneficis son a nivell: fisiològics, psicofisiològics, sensomotrius, perceptuals, cognitius, conductuals, musicals, emocionals, comunicatius, interpersonals i creatius.

Podem dir, d'una manera esquemàtica, que els punts d'unió entre Musicoteràpia i educació musical són a la metodologia utilitzada (activa, vivencial, participativa) i en la utilització dels mateixos elements musicals (so, ritme, melodia) i mitjans sonors (cos, objectes, instruments).

Parlar d'un Centre d'Educació Especial comporta obrir la ment i aprendre a aprendre. En aquest tipus de centre trobem un alumnat amb unes característiques molt especials, són alumnes amb necessitats educatives especials greus i permanents, derivades d'una discapacitat, com ara Paràlisi Cerebral, Síndrome de Down, Síndrome de Rett, Discapacitat Intel·lectual (moderada, greu, profunda i no especificada), Transtorn de l'Espectre Autista i TDA-H.

III. Objectius

Quan parlem de xiquets amb necessitats educatives especials, greus i permanents, cal parar atenció en les mancances, no sols a nivell físic i cognitiu, sinó també a nivell emocional. Treballar amb ells l'autoconcepte, l'autoestima i l'autovaloració pot ser l'inici de la millora a nivell físic i cognitiu.

Segons Vaillancourt (2009), el xiquet, a més de ser un ésser en desenvolupament, és un ésser creatiu i musical, ja que posseeix la seua pròpia música. Aquesta, expressa com funciona com a via d'accés dels sentits, facilita i possibilita l'aprenentatge. A més de resultar molt motivador i fomentar la capacitat de creació de la persona, la música, pot utilitzar-se com a material i mètode educatiu, que a més es pot

implementar dins de les teràpies per a millorar o restablir les capacitats físiques i psicològiques. Segons Lacarcel, J.(1995): Existeixen dos objectius principals de l'aplicació terapèutica de la música en les persones amb discapacitat:

- Millorar l'afectivitat, la conducta, la perceptiu-motricitat, la personalitat i la comunicació.
- Millorar les funcions psicofisiològiques tals com el ritme respiratori i cardíac, i el restabliment dels ritmes biològics a través de la música.

Quant a les millores psicofisiològiques:

- Desenvolupament de les facultats perceptivomotrius que permeten un coneixement de les organitzacions espacials, temporals i corporals.
- Afavoriment del desenvolupament psicomotor: coordinació motriu i òcul motriu, regulació motora, equilibri, marxa, lateralitat i tonicitat.
- Integració i desenvolupament de l'esquema corporal.
- Desenvolupament sensorial i perceptiu.
- Desenvolupament de la discriminació auditiva.
- Adquisició de destreses i mitjans d'expressió: corporals, instrumentals, gràfics, espacials, melòdics, i temporals.
- Desenvolupament de la locució i de l'expressió oral mitjançant l'articulació, vocalització, accentuació, control de la veu i expressió.
- Dotar al xiquet/a de vivències musicals enriquidores que estimulen la seua activitat psíquica, física i emocional.

Sobre l'aspecte afectiu, emocional i de personalitat:

- Sensibilització de valors estètics de la música.
- Sensibilització afectiva i emocional.
- Acostament al món sonor, estimulants interessos.
- Reforç de l'autoestima i personalitat mitjançant l'auto-realització.
- Elaboració de pautes de conducta correctes.
- Desenvolupament de l'atenció i observació de la realitat.
- Augmentar la confiança en si mateix i l'autoestima.
- Establir o restablir relacions interpersonals.
- Integrar socialment a la persona.

Treballant aquests objectius, la musicoteràpia ens ajudarà a aconseguir diversos beneficis. En termes generals són, tant la millora en el desenvolupament social, control de l'ansietat i l'accés als pensaments creatius, com els aspectes emocionals. Per la qual cosa, podem citar aquets beneficis específics (Lancarcel, 1995; Candil, 2010):

- Augment de la comunicació i expressió, afavorint el desenvolupament emocional.

- Millora de la percepció i la motricitat.
- Afavoriment de l'expressió de problemes, inquietuds, pors, bloquejos, actuant com a alleujament i disminuint l'ansietat.
- Equilibri psicofísic i emocional.
- Millora de les respostes psicofisiològiques registrades en diferents paràmetres: encefalograma, ritme cardíac, amplitud respiratòria.
- Millora del rendiment corporal.
- Augment del reg sanguini cerebral.
- Acostament a xiquets que, per la seua problemàtica, resulta més complex: autisme, psicosi, etc.

IV. Material i mètode

Degut a l'esmentat anteriorment, aquest projecte està pensat per a dur-lo a terme al llarg de tot un curs escolar.

Durant el primer trimestre es realitza la formació de mestres i educadors, per tal d'introduir-los en el món de la musicoteràpia i realitzar les activitats i els possibles recursos amb els que poden començar a treballar. Durant la resta de curs, seran ells qui elaboren la programació del taller. El projecte començarà al mes d'octubre i finalitzarà a maig ja que durant aquests mesos no hi ha classes durant la vesprada, que és quan es realitzen els tallers.

La metodologia utilitzada durant el projecte serà activa. Mitjançant l'experiència pràctica, ja que la formació condueix a la reflexió personal gràcies a l'elaboració i teorització de les sessions, i amb l'avaluació continua, per poder orientar adequadament en el procés personal i acadèmic. Una frase de Confucio defineix molt bé aquesta metodologia: "Se lo dijo...y lo olvidó; lo vio...y lo creyó; lo hizo ... y lo comprendió"

Els principis metodològics que treballaren en aquest projecte són:

- **Aprenentatge significatiu:** tindrem en comte tot el que els alumnes ja coneixen anteriorment. A partir d'aquest moment totes les activitats estan dirigides o relacionades amb la inclusió d'un mateix i la resta.
- **La perspectiva globalitzadora:** com la realitat que percep el xiquet és global, treballarem totes les activitats de manera globalitzada.
- **La metodologia activa:** quan realitzem les diferents activitats els xiquets manipulen, exploren, experimenten... En altres activitats potencien l'escolta, el llenguatge de signes, l'espera quan un altra persona està parlant, etc. Les activitats estan dotades de caràcter lúdic per a evitar la falsa dicotomia entre el joc i el treball escolar.
- **Atenció a la diversitat:** encara que es tracte d'un Centre d'Educació Especial també es treballa la igualtat, el respecte mutu, el respecte cap a la diferència...cap a tots els xiquets. Totes les activitats estan pensades des de la inclusió amb l'objectiu de fomentar les bones relacions entre els

alumnes, l'ajuda i cooperació, en conclusió, un ambient agradable d'aprenentatge.

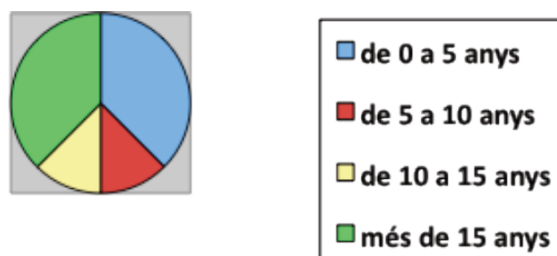
- Vincle afectiu: creant un ambient càlid, acollidor i segur, els xiquets es senten volguts i confiats. Amb açò aconseguim establir una relació de gran qualitat, on es transmet una confiança bàsica i una seguretat precisa per al seu desenvolupament.
- Adequada organització de l'ambient: és imprescindible. Distribuïm l'espai per a satisfer les necessitats tant individuals com grupals.
- Distribució del temps: és flexible i s'adapta als ritme dels alumnes, respectant les seues necessitats d'afecte, activitat, alimentació...
- Organització de la classe: aquest projecte es realitzarà per aules. Per tant les ràtios seran baixes, amb un màxim de deu alumnes.

Cal tenir en compte, que no es tracta d'una activitat aïllada sinó que és un projecte de tot el centre, per tant l'intercanvi d'informació i les relacions fluides i contínues entre els participants i les famílies dels alumnes, ens permet unificar criteris i pautes d'actuació, la qual cosa contribueix a una millor consecució dels objectius establerts al projecte.

V. Resultats

Per tal de dur a terme aquest projecte, vam considerar necessari passar un qüestionari, per tal de conèixer les motivacions que el professorat té i quina formació tenen al respecte. Així doncs, partirem del nivell que tinguen al respecte i el projecte anirà incrementant-se a mesura que els professionals adquireixen formació respecte als continguts dels projecte.

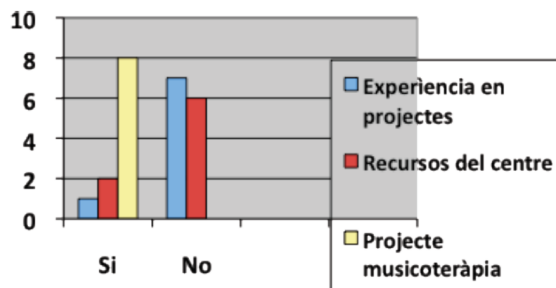
Dels professionals que hi ha al centre sols un 40% ha contestat al qüestionari. Dels quals hi ha un 90% de dones i un 10% d'homes. Pel que fa al tipus de personal, un 20% pertany al personal docent i un 80% al no docent. Per tal que siga més visual, volem reflectir mitjançant una gràfica circular els anys d'experiència.

Gràfica 1. Anys d'experiència

De les qüestions plantejades, ens era d'importància saber si els professionals amb els que compta el centre per a dur a terme el projecte

havia realitzat alguna vegada un projecte d'innovació, els recursos dels que disposa el centre i l'interès per al musicoteràpia.

Gràfica 2. Recollida de resultats

Vam observar que el professorat no tenia formació ni recursos per tal de dur a terme el projecte. Per tant, en primer lloc vam considerar rellevant formar al professorat i donar-los els recursos necessaris per a començar a treballar, sense abandonar el procés d'aprenentatge per adaptar les activitats a l'evolució dels alumnes.

VI. Discussió i conclusions

En la primera fase de la investigació sobre els beneficis de la musicoteràpia ens va dur a concloure que portar a terme un projecte d'aquesta envergadura no resulta cosa fàcil, ja que poden sorgir diferents entrebancs que ens dificulten la posada en pràctica, cosa que ens va passar.

Basant-nos en Carbonell (2002), podem extreure diferents conclusions sobre els factors tant positius com negatius que ens ajuden o ens dificulten aquesta tasca.

1. La inherència institucional

Al tractar-se d'un centre d'Educació Especial, els professionals que hi treballen estan conscienciats sobre la necessitat de millorar i adaptar-se a les necessitats de l'alumnat. Per tant, no hi trobem entrebanc en aquest aspecte.

2. L'individualisme i corporativisme

En aquests aspectes, aquest centre treballa per projectes globals, on tot el centre participa per igual. D'aquesta manera els tutors de l'aula no sols interaccionen amb els seus alumnes sinó que són responsables de tots els alumnes del centre. No pot existir individualisme i corporativisme quan un aula de set alumnes necessita l'atenció de quatre professionals per a fer una eixida al supermercat, per exemple.

3. La formació del professorat.

Després de valorar el qüestionari passat als professionals, aquest és el punt que ens ocasiona més dificultats. No tots els professionals disposen de la formació necessària per a dur a terme un projecte d'aquestes característiques. Però tots estan disposats a formar-se i continuar millorant per a donar una resposta educativa de qualitat als seus alumnes.

4. La falta de clima de confiança i consens.

Al ser un centre de nova creació i no disposar de totes les unitats, l'equip docent no és molt nombrós i això beneficia que el clima siga favorable a l'hora de treballar. Cal destacar que aquest projecte constaria dins d'un Projecte de Formació en Centre per a tot un curs escolar i, per tant, s'escull per consens en els primers claustres del curs escolar.

5. La intensificació del treball docent i el control burocràtic.

Estem d'acord amb el que diu Carbonell (2002). Els docents no sols veuen intensificat el seu treball sinó que se'ls demanen cada vegada més responsabilitats. Però aquest no és un entrebanc per a dur a terme un projecte innovador, ja que els docents continuen apostant per una educació de qualitat i e formant-se i millorant la seua tasca envers les crítiques socials.

6. La falta de suports de l'administració educativa.

Si parlarem de falta de suports en un moment social diferent, podríem establir la falta de recursos tant materials com personal per a dur a terme projectes de qualitat. Però si parlem referent a la situació econòmica i social actual, la qüestió s'amplia. La crisi i les retallades en educació han fet que el malestar docent augmente, i per tant, no tenim un entrebanc administratiu, sinó que s'afegeix la impotència del professorat, que veu disminuït el seus drets i atacada la seua professionalitat.

Tenint en compte els factors i els diversos entrebancs que es poden tenir a l'hora de dur a terme un projecte d'innovació d'aquestes característiques, sols ens queda abogar per ell. L'administració, la no-formació dels professionals o els poc recursos que hi ha actualment a l'abast degut a la crisi econòmica, no han de ser un entrebanc pel que no lluitar per aconseguir donar una atenció innovadora i de qualitats als xiquets i joves que estan immersos en el sistema educatiu actual. La lluita dels qui comencem a aventurar-nos en aquest món per a aconseguir una educació de qualitat, ha de ser la primera font d'energia per a seguir innovant; la il·lusió dels xiquets i joves als qui van dirigits i els seus agraïments (un somriure, una mirada còmplice, un "m'agrada" o "jo vull tornar a jugar") un altra; i la necessitat de créixer com a docent, de mantenir la nostra ment viva i activa, la principal.

Així doncs, proposem la musicoteràpia com a una eina útil per a treballar de manera global molts aspectes concrets, com ara l'atenció, el ritme, la coordinació, l'expressió... que ajuden a la formació íntegra de

l'individu, d'una manera divertida i enriquidora, no sols per als alumnes, sinó també per als docents.

911

VII. Bibliografia

ARNAUS, ARTIGUES, BONAL Y BUSQUÉ (1996) "*Recursos didàctics I. La música a l'escola*". ICE de la Universitat Politècnica de Barcelona. Editorial Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament.

BUSTO BARCOS, M.C. (1994). *Reeducación del habla y del lenguaje en el paráliticocerebral*. Madrid: Cepe S.L. pp. 18-19-20

BRUNER, J.S. (1965) *El proceso de la educación*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

CANDIL, V , « LA MUSICOTERAPIA PARA LAS PERSONAS CON NECESIDADES EDUCATIVAS ESPECIALES » (2010), *Revista Extremeña sobre Formación y Educación* [En red] Disponible En <http://revista.academiamaestre.es/2010/12/14/lamusicoterapia-para-las-personas-con-necesidades-educativas-especiales/>

LOPEZ, P (2010) *Actividades alternativas para integrar a personas con necesidades de apoyo generalizado*. [En red]. Disponible en http://sid.usal.es/idocs/F8/FDO20847/patri_lopez.pdf

CATEURA(2000) "*Música para toda la enseñanza preescolar 1.2.3.*" Editorial Ibis.

HUIDOBRO Y VELILLA (2007) "*Suena suena. Juegos y cuentos infantiles*". Editorial Real Musical.

CONSELLERIA D'EDUCACIÓ. Resolució del 31 de juliol de 2000. Recuperat el 10 d'abril del 2012, de http://www.cefe.gva.es/oed/areacd/docs/esp/res31juliol2000_instrucc_ee_val.pdf

Guia para la formación de proyectos de innovación. Colegio particular "San José". Ministerio de educación (2009)

LACARCEL, J. (1995). "Música en educación especial". Murcia. Compobell

LLUCH(2000) "*Música a l'Escola. Eixam 332 cançons*". Editorial Conselleria de Cultura i ciència.

Martin B. (1985) *Psicología Anormal*. México: Editorial Interamericana.

NAVARRO, POLO Y GARCÍA (1996) "*Cançons i jocs populars infantils*" Editorial Escola Infantil "El globus".

VILLANCOURT, G. (2009) *Música y musicoteràpia. Su importància en el desarrollo infantil*. Narcea.

912

SANCHEZ, S,M.(2010) *Musicoterapia como recurso educativo para personas con discapacidad: parte I*, [En red]. Disponible en http://www.csicsif.es/andalucia/modules/mod_ense/revista/pdf/Numero_37/SILVIA_MARIA_SANCHEZ_ARJONA_01.pdf

